

Gabriel Witaszek CSSR, *Moc słowa prorockiego. Przewodnik po literaturze prorockiej Starego Testamentu*, Lublin 1995, RW KUL, ss. 330 (Jak rozumieć Pismo święte, red. J. Kudasiewicz, L. Stachowiak, t. VII).

Wśród wielu pozycji polskich autorów dotyczących starotestamentalnego profetyzmu, które ukazały się w ostatnim czasie, warto odnotować książkę G. Witaszka CSSR. W odróżnieniu od innych polskich opracowań profetyzmu ma ona charakter popularnonaukowego przewodnika po literaturze prorockiej, który „ma za zadanie ułatwić kontakt nie tylko z ideami profetyzmu, lecz także — przede wszystkim — ze słowami samych proroków” (s. 10). W tym celu autor umieszcza każdą księgę w realiach epoki, w której powstała, przybliża postaci poszczególnych proroków i ich księgi oraz omawia ważniejsze zagadnienia teologiczne.

Książka o Witaszka składa się z trzech części. Pierwsza, na którą złożyły się dwa rozdziały, stanowi wprowadzenie do literatury prorockiej. W pierwszym z nich autor zajmuje się fenomenem profetyzmu, wspólnym dla wszystkich starożytnych narodów Bliskiego Wschodu (s. 13–21). Profetyzm izraelski ma bowiem paralele tak w Egipcie, jak i Mezopotamii, a także w środowisku kananejskim. Znaczną pomoc w uchwyceniu istoty biblijnego profetyzmu stanowią teksty odkryte w Mari. Rozdział zamyka lista podobieństw i różnic między profetyzmem izraelskim a profetyzmem innych krajów starożytnego Bliskiego Wschodu. W rozdziale drugim autor charakteryzując profetyzm biblijny wskazuje tytuły prorockie, problematykę powołania, kryteria wiarygodności prorocत्व (prorocy prawdziwi i fałszywi) oraz sposoby przekazywania posłania prorockiego (s. 22–38).

Druga, najobszerniejsza część książki została poświęcona prorokom, którzy nie zostawili po sobie spuścizny literackiej i osobom proroków, którzy pozostawili po sobie księgi noszące ich imiona (s. 40–276). Część ta zawiera dwadzieścia trzy rozdziały. Pierwszy z nich ukazuje historyczny rozwój izraelskiego profetyzmu (s. 41–50). Autor rozpoczyna prezentację od postaci z epoki patriarchalnej, zwracając szczególną uwagę na Mojżesza. Do nich wszystkich odnosi się termin מְנַבִּי. Następnie skupia się na postaci Samuela, który stoi na przelomie dwóch okresów profetyzmu, „podobnie jak stoi on na przelomie dwóch epok w historii Izraela, wprowadzając naród w epokę królów” (s. 44). Wreszcie autor przedstawia Natana i Gada, którzy „spełniali funkcje typowo prorockie, objaśniając znaczenie zdarzeń, wypowiadając karcące słowo i interweniując w sprawach kultu i polityki, które były dziedzinami należącymi do Boga” (s. 45). W dalszej kolejności o Witaszek omawia działalność Eliasza i jego następcy — Elizeusza, którzy zapoczątkowali tradycję prorocką w ścisłym tego słowa znaczeniu. Rozdział ten kończy ogólne omówienie proroków piszących oraz tych, których wyrocznie zostały spisane w okresie od połowy VIII w. przed Chr. do późnego hellenizmu (II w. przed Chr.). W rozdziale następnym autor kreśli tło polityczne, społeczno-ekonomiczne i religijne wystąpień prorockich, tak w Judzie, jak i w Izraelu w VIII w. przed Chr. (s. 51–64). Kolejne rozdziały od III do VI (s. 65–134) poświęca Witaszek poszczególnym prorokom z VIII w. przed Chr.: Amosowi (prorok sprawiedliwości), Ozeaszowi (prorok miłości i wierności), Micheaszowi (prorok sądu i nadziei dla Judy), Izajaszowi (ewangelista i apostoł Starego Testamentu) oraz ich pismom. Każdorazowo zwraca przy tym uwagę na osobę proroka (szczególnie jego powołanie), prezentuje jego księgę, analizując jej istotne teksty związane z orędziem prorockim, ukazuje społeczność izraelską i judzką w świetle orędzia prorockiego i wreszcie recepcję danej księgi w Nowym Testamencie. Od tego schematu odstępuje w wypadku Księgi Proto-Izajasza. O jej wpływie na Nowy Testament wzmiankuje bowiem ogólnie już we wstępie do jej prezentacji. Autor ukazuje także osobę proroka i jego powołanie. W Księdze Izajasza wyodrębnia rozdz. 1–39, 40–55 (pochodzące z czasów niewoli babilońskiej, przypisywane nieznanemu autorowi

— Deutero-Izajaszowi) i 56–66 (pochodzące z okresu po niewoli babilońskiej, przypisywane nieznanemu autorowi — Trito-Izajaszowi). W końcu o. Witaszek dokonuje analizy egzegetyczno-teologicznej tekstów Iz 7,10–17; 8,23–9,6; 11,1–9, które zawierają zapowiedź nadejścia idealnego króla mesjańskiego. W krótkim rozdziale VII (s. 135–137) została sumarycznie ukazana rola proroków VIII w. przed Chr. Rozdział VIII ma na celu zobrazowanie tła politycznego końca VII w. i początku VI w. przed Chr., tj. od śmierci Ezechiasza aż do niewoli babilońskiej (s. 138–143). W rozdziałach od IX do XV (s. 144–218) autor prezentuje poszczególnych proroków: Jeremiasza (prorok wewnętrznych sprzeczności), Sofoniasza (prorok dnia Pańskiego), Nahuma (piewca końca Niniwy), Habakuka (tajemniczy prorok), Ezechiela (prorok wobec dziejów), Deutero-Izajasza (prorok Sługi Jahwe). Księgę Jeremiasza autor łączy z Księgą Lamentacji, która stanowi refleksję nad zburzoną Jerozolimą. Schemat prezentacji jest zawsze taki sam: osoba proroka (wyjątek stanowi Deutero-Izajasz) i kontekst jego działalności, ewentualnie problematyka powołania (Jeremiasz i Ezechiel), księga i jej strona literacka (w przypadku Iz 40–55 analizuje stronę teologiczną), analiza egzegetyczno-teologiczna innych tekstów i wreszcie echa księgi w Nowym Testamencie. W rozdziale XVI (s. 219–220) o. Witaszek przedstawia okres perski, podkreślając szczególne zasługi Cyrusa, który zezwolił judzким wygnańcom na powrót do ojczyzny. Natomiast w rozdziałach od XVII do XXIII (s. 221–276) przedstawia proroków tego okresu: Aggeusza (prorok odnowionej świątyni), Proto-Zachariasza (Za 1–8; prorok odnowy eschatologicznej), Deutero-Zachariasza (Za 9–14; prorok odnowy Izraela), Trito-Izajasza (Iz 56–66; prorok znaków czasu), Abdiasza (prorok sądu nad Edomem), Joela (prorok dnia Jahwe), Malachiasza (tajemniczy prorok). Schemat tych rozdziałów ogranicza się do prezentacji ksiąg i ich problematyki literackiej (w wypadku Joela i Malachiasza mamy także uwagi dotyczące osoby proroka), analizy wybranych tekstów oraz recepcji poszczególnych ksiąg w Nowym Testamencie.

Trzecią część swojej książki o. Witaszek poświęca księgom nieprorockim, które powstały na wygnaniu, a które w tradycji żydowskiej i chrześcijańskiej cieszyły się dużą popularnością. Dotyczy to Księgi Jonasza, Księgi Barucha, Listu Jeremiasza i Księgi Daniela (s. 277–305). Część ta zawiera cztery rozdziały. W pierwszym (s. 279–286) autor skupia się na zagadnieniach literackich i teologicznych (szczególnie akcentując zbawczy uniwersalizm) Księgi Jonasza oraz jej oddźwięk w Nowym Testamencie. Kolejny rozdział poświęca deuteroakanonicznej Księdze Barucha (s. 287–291). Tu najpierw prezentuje osobę Barucha, będącego sekretarzem proroka Jeremiasza, a następnie omawia podział księgi i analizuje tekst Ba 1,15–22, który dotyczy wspólnotowego wyznania grzechów. Trzeci rozdział dotyczy parenetycznego Listu Jeremiasza (Ba 6), którego celem jest wykazanie absurdalności kultu wielu bogów (s. 292–293). Stosunkowo wiele miejsca zajmuje w książce prezentacja — w czwartym rozdziale — Księgi Daniela (s. 294–305). Autor rozpoczyna ją od przedstawienia osoby proroka. Następnie zajmuje się zagadnieniami związanymi z autorstwem, językiem i treścią księgi oraz ukazaniem jej apokaliptyki, traktowanej jako doktrynalny kontekst dzieła. Wreszcie omawia fragment Dn 12,1–4, zawierający naukę o zmartwychwstaniu sprawiedliwych, oraz opowiadanie o Zuzannie (Dn 13,1–64).

W zakończeniu autor wskazuje na znaczenie proroków z religijnego i społecznego punktu widzenia, podkreśla także ich znaczenie z perspektywy Jezusa i autorów Nowego Testamentu (s. 306–317). Książkę zamyka wybór bibliografii, która zawiera najważniejsze opracowania, tak zagranicznych, jak i polskich autorów (s. 319–322).

O. Witaszek bardzo zwięźle i przejrzysto przedstawił fenomen biblijnego profetyzmu i istotę orędzia proroków-pisarzy. Ograniczenie do minimum prezentacji sporów interpretacyjnych, zastosowanie klucza chronologicznego oraz używany język sprawiają, że książka jest przystępna także dla czytelnika „nie przygotowanego teologicznie”. Nie pomniejsza to

oczywiście jej waloru naukowego — uderza w niej wielka erudycja i zdolność do syntezy. W swym opracowaniu autor wykorzystał zagraniczną i polską literaturę przedmiotu, co ujawnia się szczególnie w analizach trafnie dobranych tekstów, które egzemplifikują istotę myśli poszczególnych proroków. Dodatkowym walorem jest osadzenie orędzia prorockiego w konkretnym *Sitz im Leben* (z podkreśleniem kwestii społecznych) oraz jego powiązanie z Nowym Testamentem.

Przy lekturze książki nasuwają się jednakże pewne uwagi krytyczne. Pierwsza z nich dotyczy układu treści, powstaje bowiem pytanie: czy nie lepiej byłoby przesunąć omówienie podobieństw i różnic między profetyzmem biblijnym i pozabiblijnym (s. 20–21) na koniec rozdziału drugiego, który syntetycznie ujmuje profetyzm biblijny. Inna wątpliwość odnosi się do rozłożenia akcentów w ukazywaniu orędzia prorockiego poszczególnych ksiąg — a mianowicie, czy nie należałoby mocniej podkreślić, przynajmniej w niektórych wypadkach, pozytywnego wydźwięku danego orędzia (obietnice odnowy, zapowiedzi zbawienia itd.). Czytelnik może bowiem pozostać pod wrażeniem negatywnego wymiaru prorocत्व (krytyka, groźby, zapowiedzi kary), a przecież to tylko jedna strona „słowa prorockiego”

Uwagi krytyczne nie umniejszają w niczym wartości książki, która niesie wielkie bogactwo treści, przedstawianej z wielkim znawstwem i kulturą pisarską. W sumie książka o. G. Witaszka w istotny sposób może się przyczynić do podniesienia kultury biblijnej w naszym kraju, a także sprawić, że wierzący będą bardziej świadomie przeżywać swoją wiarę.

Ks. Jerzy Suchy